

Millî Mücadele Yıllarında Anadolu'da İktisadî Hayat

Hüseyin Doğramacıoğlu*

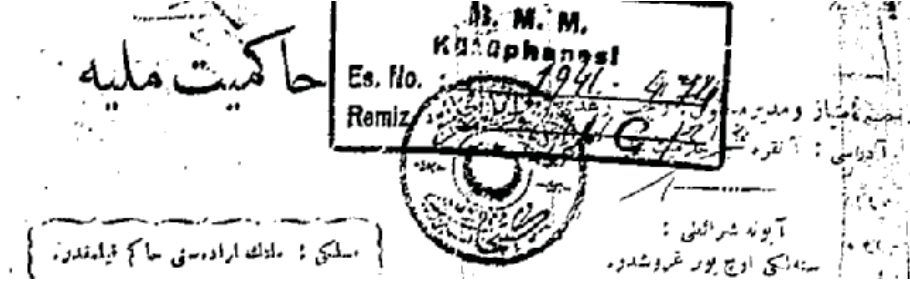
Giriş

Modern Türkiye'nin sınırlarının çizilmesinden sonra Anadolu coğrafyasında beşerî ve iktisadî hayat yeni şekilleniyordu. Bu yıllarda özellikle Ankara iktisadî hayatın merkezi durumundaydı. Ülkeyi yoksulluktan kurtarmak ve yeni kurulan Cumhuriyeti muasır ülkeler seviyesine getirmek için Anadolu'da ticaret hayatının kontrol altına alınması ve teşekkül ettirilmesi gerekiyordu. Bu yönüyle Mustafa Kemal Ankara'nın iktisadî durumunu günü gününe takip ediyordu. Bu dönemde 1920 yılında yayın hayatına başlamış olan Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde Anadolu'da çarşı pazarlarda satılan ürünlerin denetimleri ve fiyat analizleri yapıyordu. Bu fiyatlar o dönem Türk lirası ve kuruşu ile ifade ediliyordu. Bu rakamlar Cumhuriyet'in ilk yıllarını günümüzle karşılaştırma yapılmak üzere kullanılabilir. Bu karşılaştırma elbette sağlıklı rakamlar olarak ortaya çıkmayabilir. Ancak o dönem gazetelerde altın fiyatlarının da yer alması altının gramı ile günümüzdeki değerinin mukayesesine imkân vermektedir. Böylece 1920'lerin Atatürk Döneminde pazarda satılan gıda ve tüketim maddelerinin altın olarak fiyatının tespit edilebilmesi mümkün olabilmektedir. Bu çalışmamızda 1920-1921 yıllarında Anadolu'da ve özellikle Ankara'da piyasa verilerinin tespit edilip ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

Atatürk ve İktisadî Hayat

Atatürk bir yandan Millî Mücadele'yi yürütürken bir yandan da Ankara Ulus'ta Hâkimiyet-i Milliye gazetesini çıkarıyordu. Bu süreçte bir de ülkenin refaha kavuşması için gerekli adımları atıyordu. Ülke yoksulluk içerisinde iken bile çarşı pazarlarda fiyat kontrolü yapıyor, yazarlığını yaptığı gazetede bunları neşrediyordu. Gazete ilk defa yayın hayatına 10 Ocak 1920'de başladığında ülkenin içerisinde bulunduğu mali ve siyasi durumu gözler önüne seriyordu. Atatürk'ün düzenli aralıklarla çıkardığı bu gazetede hem cephe havadisleri hem de piyasa haberleri yer almaktaydı:

* Doç. Dr., Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kilis/TÜRKİYE, hdogramacioglu@gmail.com ORCID:0000-0002-2521-8562

Gazetenin nüshalarında yer alan eski harfli yazılar yapılan bir Doktora çalışmasında¹ günümüz harflerine aktarılmıştır. Atatürk, 1920 yılında başladığı gazetecilik faaliyetini 1923'e kadar sürdürür. Bu gazetede editörlük ve köşe yazarlığı yapar. Gazetede yer alan imzasız yazıların Atatürk'e ait olduğu bilinmektedir.² Bu yazıları incelediğimizde Atatürk dönemi iktisadi hayata ışık tuttuğunu görebilmekteyiz. Haftada 2 bazen 3 defa çıkan gazetede Millî Mücadele döneminin piyasa haberlerinin yer aldığını görmekteyiz. Anadolu'nun muhtelif şehirlerinin bölge bölge sıralanarak piyasa verilerinin haber olarak aktarıldığı gazetede ilk fark ettiğimiz her ildeki temel tüketim maddelerinin aralarındaki fiyat uçurumudur. İl sıralanan piyasa verilerinin günümüz Türk Lirası ile karşılığının bulunabilmesi oldukça güç bir durumdur. Ancak pazar verilerinin hemen altında güncel altın piyasasının da verilmesi altının gram fiyatıyla ürün karşılaştırması yapabilmemize olanak sağlamaktadır.

Atatürk dönemi Türkiye'sinde Millî Mücadele dolayısıyla uzun süre devam edegelen savaşlar ülkede ekonomik geriliğe sebep olmuştu. Ülkenin dört bir yanında yokluk ve kıtlık vardı. Bu zor şartları hem siyasi ve hem de iktisadi olarak atlatabilmek için çok fazla zamanımız da yoktu. Bütün bunların farkında olan Atatürk *Avrupa ve Biz* adlı makalesinde: "Mâzinin verdiği dersler, iktisadi menfaatler askerî nokta-i nazarlardan mütevellit lüzûm ve zarûretler, velhâsıl her şey daha ziyade vakit geçirilmemesini icab etmektedir"³ Bu doğrultuda iktisadi hayatın düzelebilmesi için daha fazla vakit kaybetmeden çalışmak gerekmektedir. Böylece Atatürk dönemi iktisadi durum hakkında Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nin pers-

1 Hüseyin Doğramacıoğlu,, Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi Üzerine Bir İnceleme, (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2007.

2 Bu konuda daha detaylı bilgi için bkz. agt. s. 13, 16, 34.

3 "Avrupa ve Biz", Hâkimiyet-i Milliye, 24 Kânûn-ı sâni 1336 / Çarşamba, Numara: 4, Sayfa: 2, Sütun: 3

pektifinden ve gazetede ki fiyat bilgilerinden hareketle değerlendirmeler yapabiliriz. Gazetenin 55. sayısında Ankara'da Pazar fiyatları yayımlanır:

“Ankara Piyasası (15 Ağustos):

Beyaz Buğday: 75-80 kuruş,

Un (Birinci Kalite) çuvalı 800 kuruş,

Tereyağı: 110-120 kuruş

Zeytinyağı: 140 kuruş

Peynir Salamura Yağlı: 65-70 kuruş

Şeker kıyyesi 138-140 kuruş

Pirinç: 36-38 kuruş

Altın gramı 505-510 kuruş.”⁴

Yukarıdaki tabloda kıyye eski ağırlık birimi geçmektedir. 1 kıyye 1.28 kg'a tekabül etmektedir. Osmanlı döneminde kg yerine çarşı pazarlarda kıyye ölçü birimi geçiyordu. Buradan hareketle kıyaslama yapacak olursak 1 gram altına yaklaşık 5 kg tereyağı ya da 16 kg pirinç alınmaktadır. Ya da 7 kg peynir alınabilmektedir. En pahalı ürün ise şeker olarak görülmektedir. 1 gram altına yaklaşık olarak 3 veya 4 kg şeker alınabilmektedir. Şeker fiyatlarının günümüz rakamlarıyla yaklaşık 90 lira kadar olması o dönem şeker fabrikalarının kurulmasını zaruret haline getirmekteydi. Bu nedenle Atatürk Ankara Şeker Fabrikalarının kurulmasını ta o zamanda planlamıştır: “*Dönemin sanayi üretimini temel tüketim ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. Örneğin yerli şeker üretimi tüketimin sadece %14,5'ini karşılayabilmektedir.*”⁵ denilmektedir.

Şeker üretiminin olmadığı devirde şeker fiyatlarının yüksek olması normal bir durumdur. Bu durumda Atatürk şeker fabrikalarının kurulmasıyla şeker sıkıntısının giderilmesini planlamaktaydı. Yine aynı dönemde ülkemizin dış devletlerin para birimleriyle mukayesesi döviz ve altın fiyatlarının verilmesiyle yapılıyordu. Böylece Hâkimiyet-i Millîye Gazetesi'nde 1920 yılında döviz piyasası da yer almaktaydı:

“Drahmi ve İtalyan liralardan yeni tenzilat vardır.

Altın: 535-540 kuruşta kıymetini muhafaza etmektedir. 1 Mecidiye 60 kuruşa tekabül etmektedir.

Kambiyo Piyasası:

4 “Ankara Piyasası”, Hâkimiyet-i Millîye, 13 Ağustos 1336 / Cuma, numara 55; Hüseyin Doğramacıoğlu, agt., s. 265.

5 S. Durmuş, - N. K. Aydemir, “Atatürk Dönemi Türkiye Ekonomisi (1923-1938)”, KAÜİİBFD, VII/12, Kars 2016, s. 160

İsviçre 4,55-4,57 Frank

İsveç 3,87-3,89 Kron

İspanya 5,57-5,60 Peseta”⁶

O dönem 1 Türk lirası yukarıdaki rakamlara tekabül etmektedir.

Anadolu’dan piyasa haberleri toplayan Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi 8 Mayıs 1921 tarihli nüshasında temel gıda maddelerinin fiyatlarını okurlarıyla paylaşır. Gazeteye göre Anadolu şehirlerinde çarşı pazarlarda satılan ürünler ve fiyatları şehir şehir şöyledir:

“Maraş’ta Limon kilosu 5 kuruş, buğday 13, arpa 10, sadeyağ 20, zeytinyağı 16 kuruştur.

Samsun’da Mısır’ın kıyyesi 6 kuruş, fasulye kıyyesi 5 kuruşa, tütünün kıyyesi 70 kuruşa, Bafra’da gazyağı 43 kuruş, şeker 75 kuruş, pirinç 50 kuruştur.”⁷

Yukarıda verilen rakamlarla daha önce verdiğimiz rakamlar arasında ciddi anlamda fiyat farklarının olması o günün şartlarında normal karşılanabilir. Ankara ile Maraş ya da Samsun arasında tüketim maddeleri arasında aşırı fiyat farkları vardır. Bu durum günümüzdeki gibi iletişim imkânlarının olmaması, ulaşım imkânlarının sınırlı olması, bir şehirden diğerine mal ve ürün taşımının zorluğu ve hatta o dönemde imkânsız oluşu bu farklılıkları doğurmaktadır.

اناطولو پياسه سی		مرغوب	
۸ - مایس ۳۷ بدایتده		۲۵۰۰ - غروشدن ۳۰۰۰	۱۴
الاقتصاد و کائنات خدمات و خدمات زراعی و شکر و شکر		(مختلف رنگ)	۲۰۰
مایس بدایتده اناطولو ده که اشیا و طایفه پیا سی		طاروشان	۸۴
ماده آیدده که ایستاقی آیدده		تلیک	۸۰۰
و کتله		چقال	۱۶۶۰۰
		سالمه اراونی اوزره	
		چا (۱۶۶۰۰) ده آردیسی موجود و شکر	
		خرجه محتاجدر	

Gazetede eski harflerle yayımlanan rakamlar Cumhuriyetin ilk yıllarının Anadolu coğrafyasındaki iktisadi durumu göstermesi bakımından manidardır. Bu rakamlar günümüzle geçmişi bir nebze olsun karşılaştırma imkânını bize tanımaktadır.

6 İmzasız, “Nukûd Piyasası”, 10 Şubat 1337 / Perşembe, Numara: 105, Sayfa 2, Sütun 6, Hüseyin Doğramacıoğlu, , agt., s. 278

7 İmzasız, “Anadolu Piyasası”, 23 Mayıs 1337 / Pazartesi, Numara: 192, Sayfa 2, Sütun 5-6

Millî Mücadelede Öğretmenlerin İktisadî Durumu

Millî Mücadele yıllarında hem ülkemizi işgal eden haricî düşmanlarla hem de ekonomik ve iktisadi yoklukla mücadele etmekteydik. Yiyecek bir parça ekmeği bulamayan halk bütün varlığını ülkemizden düşmanları kovmak için sarf etmişti. Geriye yokluk ve açlık kalmıştı. Hâkimiyet-i Milliye'de öğretmenlerin o günkü durumları anlatılırken açlıkla ve sefaletle mücadele eden muallimlerin okul odacılarından (hademelerden) bile az maaş aldıkları ifade edilir:

“...Umûr-ı Maarif Vekâleti bu feryatlara melce oldu. Muallimler kendi odacılarından çok aşağı bir derecede bulduklarını söylüyorlar. Hakikaten odacılar zamlar ile beraber iki bin kuruş aldıkları halde zavallı muallim zam alamadığından dolayı ancak sekiz yüz kuruş alabiliyor. Ve bu muallimler içinde bu sekiz yüz kuruşu üç ay, dört ay alamayanlar da bulunuyor. Maarif Vekâleti evvela mesleği kurtarmak, saniyen bu zavallı aç muallimlere biraz refah verebilmek çaresini ilk iş olarak telakki etmelidir”⁸

Ülkemizde işgaller devam ederken toplumsal kültürel yapının sağlam temellere dayandırılması görevi öğretmenlere verilmiştir. Böylece tarih boyunca tekerrür eden Anadolu'nun makûs talihî eğitimle değiştirilmeye çalışılmıştır. Bu zor vazifeyi üstlenen öğretmenler Millî Mücadele yıllarında yoksulluk içerisinde çalışmak durumunda kalmışlardır. Kaynak yokluğu, savaşlar ve ekonomik yetersizlik öğretmenlerin yaşam şartlarını katlanılmaz hale getirmiştir. Daha sonra Millî Mücadele başarıyla sonuçlanmış ama akabinde cehaletle ve açlıkla mücadele başlamıştı. Bu durumda öğretmenlere büyük vazifeler düşüyordu. Bu zor şartlarda öğretmenlerin bazen üç dört ay maaş alamadan çalışmaları ilk öğretmenlerimizin ne denli fedakâr olduklarını bizlere göstermektedir. Ancak maddi olanaksızlıklardan bu mesleği terk edip başka mesleklere giden öğretmenler o dönem Anadolu'da öğretmenlerin içinde düştükleri durumu göstermesi bakımından manidardır:

“Maarife mensup muallimlerden her gün birkaçı mesleklerini terk edip gidiyorlar. Bizzat ben İstanbul ve Anadolu dârümuallimlerini bitirmiş, meslekten yetişmiş ne kadar genç tanıyorsam hepsi hükümete karşı evvelce taahhüt ettikleri mecburi hizmeti bile ifa etmeden yakalarını mekteplerden, Maarif'den kurtarmak istiyorlar. Böylece her gün sayısız muallimin dâirelerde kâtipliğe, gümrüklerde memurluğa, çarşılarda ticarete gittiğini

8 İmzasız, “Muallimlere Biraz Refah”, Hâkimiyet-i Milliye, 20 Temmuz 1336 / Salı, Numara 48, Sayfa 4, Sütun 2-3.

görüyoruz. Fakat kâtiplerden, polislerden, jandarmalardan muallimlik mesleğine gelen yok.”⁹

Bu tür yazılarla aslında öğretmen olup farklı mesleklere yönelen insanların durumları Hâkimiyet-i Milliye’de gözler önüne serilmektedir. O günlerde öğretmenlikten polisliğe ve askerliğe giden birçok öğretmen olduğu ifade edilmektedir. Bu yıllarda ülkemiz bir tarım ülkesidir: “1920’li yılların başında Türkiye 13 milyon nüfusa sahip geri kalmış bir tarım ülkesi görünümündedir”¹⁰ Bu geri kalmışlık ve nedenleri üzerinde düşünen Mustafa Kemal topyekûn ilerlemenin ve muasır medeniyetler seviyesine ulaşmanın en önemli müsebbibi olarak eğitimi görüyordu. Talim ve tedrisat yani eğitim ve öğretim Cumhuriyetimizin ilk yıllarında ülkemizin iktisat politikalarını yönlendiren en önemli âmil olmuştur:

“Cumhuriyet’in kuruluş yıllarındaki iktisat politikalarını etkileyen unsurları üç grupta toplayabiliriz. Bunlar, Osmanlı Devleti’nden kalan kültürel, sosyal ve iktisadi miras, kurtuluş mücadelesi ve dış konjonktür olarak sıralanabilir. Buna bir de, her dönemin kendi içsel dinamiklerini eklemek mümkündür”¹¹

Atatürk Anadolu’nun piyasa verilerini takip ediyor ve Hâkimiyet-i Milliye’de bunun yayınlanmasını istiyordu. Böylece bir yandan ekonomik verilerin halk tabakası tarafından bilinmesini temin ediyor bir yandan da ülkemizin muhtelif şehirlerinin ürün fiyatlarını alıcıların zihnen mukayese etmelerine olanak sağlıyordu. Böylece esnaf ve müşteri en ucuz ürünün hangi şehirde kaçta satıldığını gazete vasıtasıyla öğrenmiş oluyordu. Radyo ve televizyon gibi kitle iletişim araçlarının olmadığı ve tek haber alma vasıtasının gazete olduğu bir dönemde Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin piyasa verileri yayınlaması o dönem şartlarında önemli bir hizmet olarak kabul edilmektedir.

9 İmzasız, “Muallim Buhranı”, Hâkimiyet-i Milliye (Başyazı), 25 Mart 1337 / Cuma, Numara 142, Sayfa 1, Sütun 1-2-3.

10 Hüseyin Akyıldız-Ömer Eroğlu, “Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Uygulanan İktisat Politikaları”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 2004, IX/1, s. 44

11 Nadir Eroğlu, “Atatürk Dönemi İktisat Politikaları (1923-1938)”, Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, CXXIII/2, s. 63.

Kaynaklar

Akyıldız, Hüseyin-Eroğlu, Ömer, Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Uygulanan İktisat Politikaları, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, IX/1, 2004, s. 43-62.

Doğramacıoğlu, Hüseyin, *Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi Üzerine Bir İnceleme*, (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2007.

Durmuş, S. -Aydemir N. K., "Atatürk Dönemi Türkiye Ekonomisi (1923-1938) *KAÜİİBFD*, VII/12, Kars 2016, s. 155-167.

Eroğlu, Nadir, "Atatürk Dönemi İktisat Politikaları (1923-1938)", *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, , XXIII/2, 2007.

İmzasız, "Anadolu Piyasası", *Hâkimiyet-i Milliye*, 23 Mayıs 1337 / Pazartesi, Numara: 192, Sayfa 2, Sütun 5-6.

İmzasız, "Ankara Piyasası", *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Ağustos 1336 / Cuma, numara 55.

İmzasız, "Avrupa ve Biz", *Hâkimiyet-i Milliye*, 24 Kânûn-ı Sâni 1336 / Çarşamba, Numara: 4, Sayfa: 2, Sütun: 3.

İmzasız, "Muallimlere Biraz Refah", *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Temmuz 1336 / Salı, Numara 48, Sayfa 4, Sütun 2-3.

İmzasız, "Nukûd Piyasası", 10 Şubat 1337 / Perşembe, Numara: 105, Sayfa 2, Sütun 6.

İmzasız, "Muallim Buhranı", *Hâkimiyet-i Milliye* (Başyazı), 25 Mart 1337 / Cuma, Numara 142, Sayfa 1, Sütun 1-2-3.

